Eminescu sau despre devenirea cuvântului. Excurs liric
Sara pe deal

Maria KOZAK

Cred că nu va apune niciodată fascinația pe care o am, constantă şi caldă, de atâția ani, pentru Eminescu. Sunt dintre cei care cred cu tărie – alături de Nichita Stănescu – că „Eminescu e tot ce are sufletul nostru mai curat şi mai nins" şi că „...atâta vreme cât noi suntem, el este. Atâta vreme cât el este, noi nu putem să credem că am putea să murim vreodată". Întâlnirea cu Eminescu este un miracol al trăirii, al întâlnirii în idee prin magia limbajului. Eminescu – cel care a încetățenit Cuvântul în limba română, e făuritor de limbă românească literară. Farmecul limbajului său – „semnul celor aleşi" (T. Maiorescu). Lui trebuie să-i fim recunoscători pentru „încercarea sublimă de a fixa limba română"[1], pentru că limba noastră e una dintre cele care „nu au luat de-a gata cuvintele, ci le-a făcut şi prefăcut cu greu singură […]. E frumoasă. Dacă a putut însenina o clipă pe Eminescu, să ne întoarcem cu încredere şi noi la rostirea românească."[2]

Prima afirmare teoretică a ideii că limba modulează literatura a fost formulată în 1942, în revista „Gândul neamului" din Chişinău: „destinele literaturii noastre sunt înscrise în primul rând în caracterele acestei limbi."[3] În *Prefața* la *Arta cuvântului la Eminescu*, D. Caracostea afirma că „se impune o relevare a acelor aspecte prin care limba comună, depăşind simpla funcțiune a comunicării de idei, intră în domeniul expresivității." Este vorba despre aşa-numitul *lucru asupra cuvântului*. Şi pentru că această *lucrare* presupune o abordare sintactică (gramaticală), dar şi stilistică (expresivă), vom încerca o relectură a poeziei eminesciene (pentru că Eminescu nu poate fi citit, ci doar recitit!), pornind de la îndemnul lui Iorgu Iordan: „ cel mai modest cititor ca şi cel mai subtil dintre critici, va găsi mereu lucruri noi, sonorități şi ecouri nerelevate de alții, căci pentru asemenea descoperiri se cere, înainte de toate, o sensibilitate personală, care, principial cel puțin, nu este apanajul unui număr restrâns de privilegiați."[4]

Sara pe deal – construcție nominală, devine aici simbol spațio-temporal al originarului, cele două motive prezente în titlu, unul temporal („sara") şi altul spațial („pe deal") definesc statuarea în timp şi spațiu, fixând momentul liric la granița dintre zi şi noapte. Nota dominantă a vieții satului este liniştea şi tăcerea. Iar seara, la ceasul amurgului, satul devine centrul vieții pământului, având ceva din armonia inițială a lumii, din echilibrul începuturilor, când cerul şi pământul erau dimpreună, iar timpul se măsura altfel.

---

[1] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990, p. 357.
[2] C. Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003 , p. 237.
[3] D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.
[4] Iorgu Iordan, *Limba lui Eminescu*, în vol. *Limba literară. Studii şi articole,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977, p. 187.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

Fiind la început un fragment din scrierea de tinerețe *Eco*, iar apoi una din variantele poeziei *Ondina*, textul conservă o perspectivă juvenilă, luminoasă, asupra iubirii, văzută ca sentiment ideal, trăit într-un spațiu originar, armonic, unde eul poetic e încă parte din substanța acestui univers.

Atmosfera patriarhală devine cadru al aşteptării, iar solemnitatea imaginilor marchează momentul tainic, al amurgului. Aici, spațiul aduce cu sine „protecție şi intimitate, caracteristici care nu sunt imuabile, ci dinamice. […] Totul este stăpânit de *acum*, perspectiva fiind a unui prezent energic şi în necontenită desfăşurare. […] Energia protectoare a prezentului se arată a fi rezultatul unei proiecții pe care o anunță chiar din prima strofă: *buciumul sună cu jale* şi *apele plâng* tocmai pentru a defini exact cadrul, care este dorința. […] Spațiul colectivității este marcat şi de prezența repetată a salcâmului […] care joacă rolul tradițional de *arbore sub quadam* şi care […] alătură desăvârşirea artei şi desăvârşirea spiritualității comunitare. Spațiului etnic, simbolizat de sat, ca domeniu al celorlalți, îi este accentuată perfecțiunea securizatoare şi printr-un *arbore oarecare*, ca simbol al perfecțiunii artistice."[5] Prin situarea între sat (vale) şi cer, dealul devine punct de întâlnire între terestru şi celest şi dobândeşte astfel calitatea de spațiu sacru: „în contextul poeziei eminesciene, înserarea are valoare de timp sacru, de perpetuă reeditare a genezei."[6] Dealul este aici „punctul unde drumul turmelor se întâlneşte cu căile stelare."[7] Nu întâmplător, locul este, în chip expresiv, o proeminență, dealul, ce va izbuti să devină „o insulă izolată a iubirii, dominând lumea."[8] Alături de insulă şi mare, dealul face parte dintr-o geografie interioară, devenind un spațiu simbolic de *trecere*. Putem vedea acest spațiu în două dimensiuni: *spațiul terestru* – vale –sat, reprezentând zona existenței comune, în vale, jos, („satul în vale-amuțeşte") relaționat cu cel al existenței afective – în deal, sus; deal-salcâm, zona dragostei şi *spațiul cosmic* – cer(ul). Ioana Em. Petrescu propune o dispunere pe trei planuri, pe verticală, a universului spațial: *valea* „în fum", cu satul care „în curând amuțeşte", *bolta senină* în înălțimi şi, între ele, *dealul*, marcat prin prezența salcâmului „nalt şi vechi."[9] Dealul devine astfel, un fel de ax al lumii ce uneşte cele două niveluri cosmice (pământ - cer); aici, pe *deal*, „în centrul sacru al lumii şi acum, în ceasul sacru al înserării, este plasată idila. Erosul îşi dezvăluie astfel valoarea de principiu primordial, precum şi natura duală, definită prin apartenența la cele două nivele – terestru şi astral – ale existenței, adică natura mediatoare, de *daimon.*"[10]

În decorul vesperal îşi găseşte loc sunetul de bucium, care, alături de corn, este semnul melancoliei, aici însă, sentimentul este atenuat prin denotativul *jale*, care evocă o emoție imprecisă, un dor greu, dor de care ființa se eliberează, prin plâns purificator; de aceea *apele plâng,* în adâncul fântânilor[11], iar zgomotul lor este perceput doar în liniştea aşteptării. Atmosfera e specifică, tocmai pentru că aici, *jale* nu are sensul de

[5] Dan Mănucă, *Pelerinaj spre ființă. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p.150-151.
[6] Ioana Em. Petrescu, *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2000, p. 48.
[7] Ioana Em. Petrescu, *op. cit*., p. 49.
[8] cf. Zoe Dumitrescu Buşulenga, *Eminescu – viață, creație, cultură*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1989, p. 278.
[9] Ioana Em. Petrescu, *op. cit*., p. 48.
[10] Ioana Em. Petrescu, *op. cit*., p. 49.
[11] Sintagmă despre care T. Vianu spunea că e dintre acelea „în care privim ca într-un abis fără fund".

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

trist, *grav* , ci de *plin de dor* în ipostaza dulcei, dureroasei şi neliniştitei aşteptări. Salcâmul e arbore protector, fiind reprezentantul arhaităţii rurale. El apare transfigurat aici, dintr-un „pom rural de vale, de albie clisoasă" în repertoriul florei eminesciene alcătuit de Călinescu[12], devine un arbore de „deal" învestit cu atributul sacralităţii.

La Eminescu, seara nu este un anotimp al apusului, ci al naşterii, al izvorârii: „apele plâng clar *izvorând* din fântâne", „stelele *nasc*", „turmele-l *urc*", „streşine vechi casele-n lună *ridică*". Seara e vremea fericită când fiinţa umană e o componentă a naturii armonioase, când „arhitectura umană se prelungeşte, în planuri grandioase, într-o natură ea însăşi arhitecturală."[13] Lexemul *sara*, prin rezonanţa lui fonică, anticipează celelalte imagini auditive, toate conţinând sugestii ale solemnităţii: sunetul grav al clopotului, plânsul apelor, jalea buciumului.

Elanuri cosmice, un entuziasm al înălţării, prin sentimentul de iubire (sacralizată aici), sunt redate printr-un lirism ascensional/al ascensiunii: urcuşul turmelor („turmele-l *urc*"), trecerea lunii („luna pe cer *trece*-aşa sfântă şi clară"), curgerea norilor („Nourii *curg*, raze-a lor şiruri *despică*")[14], înălţarea caselor („Streşine vechi casele-n lună *ridică*"). Locul înalt, unde este plasat salcâmul, se raportează la cosmic : „Luna pe cer trece-aşa sfântă şi clară..."; cele două epitete „sfântă" şi „clară" plasează peisajul celest în puritate şi transparenţă. Alăturându-li-se tihna serii – cu întoarcerea oamenilor „osteniţi" de la câmp, cromatica – scânteierea stelelor, strălucirea clarului de lună şi a streşinilor – şi sonorităţi de o solemnitate liturgică: glasul buciumului, plânsetul apelor, murmurul fluierelor, sunetul toacei, glasul clopotului. „Clopotul" şi „toaca" au şi ele valoare simbolică: viaţa este un ritual sfânt ce-şi urmează astfel rost(u)irea. Spaţiul natural e dizolvat în aceste vibraţii sonore şi transformat în intensitate afectivă pură, învestit cu afectivitate: „buciumul sună *cu jale*". În *Sara pe deal* „natura, bogată de spaţii pure, cuprinde *dorul* şi *gândurile*, ca sub un nimb de eterizări"; „prin peisaj se resfiră comunul superb al vieţii, suflarea care armonizează cosmicul cu umanul."[15] Ordinea, rosturile lumii şi sacrul iubirii îşi găsesc împlinirea aici.

Poemul înscrie, astfel, unul dintre acele spaţii în care natura devine cadru al armoniei şi al visării. Ca şi la romanticii germani, iubirea, la Eminescu, înseamnă o modalitate de transgresare a limitelor fiinţei, un instrument al dezmărginirii, al trecerii spre absolut, exprimând o aventură de existenţă şi de spirit deopotrivă. Toate imaginile sunt înregistrate din ipostaza celui care aşteaptă, aşteptare ce sporeşte sentimentul solitudinii şi sensul contemplaţiei. Armonia pare zădărnicită doar de scârţâitul cumpenei de la fântână (semn al unui echilibru fragil?) sau de cântecul murmurat al fluierului: „Scârţâie-n vânt cumpăna de la fântână, / Valea-i în fum, fluiere murmură-n stână."

Simbol al singurătăţii prin excelenţă în poezia eminesciană, steaua apare aici într-un context imagistic de excepţie: „Turmele-l urc, stele le scapără-n cale" – secvenţa surprinde imaginea orizontului, conturată de panta dealului; distanţa teluric-astral este anihilată, deoarece sentimentul eului liric este unul de anticipată fericire şi astfel, sub ochii săi, bolta cerului nu copleşeşte şi nu îngândurează; solemnitatea cosmică imersează spaţiul profan. Înţelegem prin „Stelele nasc umezi pe bolta senină" un plâns

[12] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. III, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 283.
[13] Ioana Em. Petrescu, *op. cit*., p. 51.
[14] „Panorama vastă a cerului oferă o luptă între umbre şi lumini, între nouri şi raze: *Nourii curg, raze-a lor şiruri despică*" Zoe Dumitrescu Buşulenga, *op.cit*, p.279.
[15] I. Negoiţescu, *Poezia lui Eminescu*, Iaşi, Editura Junimea, 1980, p. 166.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

cosmic, participativ, ce complineşte ideea de naştere dar şi pe cea de iubire, văzută ca experienţă „dureros de dulce". Cromatica descrierii, toposul (topografie mitică a universului), viziunea eternului din lucruri, a plenitudinii existenţei percepute în frumuseţea şi bogăţia naturii, poartă cu ele mireasma unui *illo tempore*, dar şi a unui timp lăuntric, sufletesc, văzut ca spaţiu al dorului. Peste toate, statornicia ce conferă durată. Timpul e determinat de mişcarea aştrilor în cosmos: timp echinocţial şi timp solstiţial. Primul, în accepţia acordată de Ioana Em. Petrescu – „un timp cosmic, în care grecii vedeau imaginea mobilă a eternităţii, cel pe care Eminescu îl vede măsurat în adâncul codrilor vecinici, de [...] orologii cosmice."[16]

Sara pe deal „propune un timp al introvertirii şi al trăirii numai în lumea lăuntrică. Cele două jaloane, *un salcâm* şi *înaltul*, */ Vechiul salcâm*", marchează atât spaţiul, cât şi timpul universului imaginar în care protagoniştii se instalează. Un univers încă în formare, deoarece nu este delimitat peste tot cu aceeaşi unitate de măsură. […] *Un salcâm* se află în registrul tautologiei epice, în timp ce *înaltul Vechiul salcâm* este instalat în registrul metaforei, adică la celălalt capăt al universului. Salcâmul devine axis mundi; de la *un salcâm* cititorul ajunge la *înaltul / Vechiul salcâm*, un *unicat*, arbore quadam, un arbore metamorfozat dintr-unul oarecare, într-unul care simbolizează o axă a universului liric, asemenea teiului."[17]

Sara pe deal reprezintă „*regresul oniric* spre universul paradisiac situat în *illo tempore*"[18]. Prin verbe (turmele *urcă* dealul, casele *ridică* „streşine vechi") şi prin epitete (*înaltul*, *vechiul* salcâm, clopotul *vechi*, streşine *vechi*) se configurează „imaginea unui univers terestru care, sub lună, suferă de o […] aspiraţie cosmică – nostalgie a înălţimilor şi, în acelaşi timp, a eternităţii, căci vechimea nu e decât substitutul, în ordine terestră, al duratei infinite."[19] „Streşine vechi", „clopotul vechi", „vechiul salcâm", circumscriu ideea de durată, iar „vechi" din final, („vechiul salcâm"), capătă semnificaţii de „cuvânt-cheie care poartă înapoi spre straturile cele mai vechi ale naturii. Îndrăgostitul iese din durată, reintră în arhaitate, şi aspiră spre veşnicia refăcută prin iubire. […] Statuarizarea proiectată într-un viitor mental fereşte de disoluţie, printr-o unificare a multiplicităţii, a varietăţii şi o trecere în planul oniric."[20]

În imaginarul eminescian există o sacralitate a erosului; natura stă sub o putere magică, iar sunetul buciumului, fermecarea dureroasă, fac ca sufletul să fie înlănţuit, cuprins de magie. Natura rămâne locul în care se petrec gesturile fundamentale, ritualice ale existenţei; ea se defineşte ca entitate metafizică, conţinând ideea de veşnicie, de început şi sfârşit. La romantici, natura e văzută ca „stare de suflet", iar universul interior al fiinţei repetă *in nuce* macrocosmosul, eul romantic fiind unul cosmotic. Ca „lunatec sublim, în sufletul căruia visele creşteau ca nalba"[21], Eminescu dă acestui spaţiu nocturn o funcţie magică. Spaţiile eminesciene sunt vagi, nedefinite, tocmai pentru că aparţin reveriei. Spaţiul din *Sara pe deal* e unul protejat, al putinţei locuirii eului. „Într-o singură poezie găsim sentimentul fericit, conştient al iubirii. E o compunere de tinereţe, păstrată înadins de poet, cea mai juvenilă, mai suav neprefăcută poezie în exaltarea ei

[16] Ioana Em. Petrescu, *op. cit*., p.61.
[17] Dan Mănucă, *op. cit*., p. 65-66.
[18] D. Chioaru, *Poetica temporalităţii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 47.
[19] Ioana Em. Petrescu, *op. cit*., p. 48.
[20] Zoe Dumitrescu Buşulenga, *op. cit*., p. 280.
[21] G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu,* EPL, 1966, p. 319.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

stângace […]. În locul geologiei lunatice, fără omenire, dăm aici de priveliştea gessneriană, cu turme şi sate pierdute în depărtări, natura templu cu coloane de arbuşti imenşi, în care totul e domestic şi pastoral."[22]

„Satul în vale-amuţeşte" – sunet redus până la încremenire, pentru a face loc sonorităţilor interioare, afective, erotice. În acest „ceas al tainei, asfinţit de sară", auzul se transformă în auzire. Se creează un nou balans, un nou echilibru în „linia ondolantă" a spaţiului mioritic. Starea interioară e ascendentă: sus, pe deal, sub salcâm, din spaţiul nocturn înspre spaţiul visului, într-o altă realitate, de o bucurie şi o plenitudine plenare. E momentul armonizării dintre suflet şi natură, dintre suflet şi lume. Ceremonialul erotic, puritatea gesturilor („pline de-nţelesuri") prin cufundare în somn, buciumul, îndepărtat şi, înalt peste toate, dar împăcat şi împăcându-le, sunetul de clopot lin, împlinesc atmosfera serii.

Întregul episod al întâlnirii stă sub semnul posibilului. La Eminescu iubita nu este o prezenţă, ci o absenţă. Căutare de negăsire, chemată, dorită, aşteptată. „*Ne-om* răzima capetele unul de altul"...de vei veni. Avem posibilul, ipoteticul, prezumtivul. Plenitudinea existenţei devine astfel, un chinuitor timp al absenţei. Întrebarea retorică din final – „Astfel de noapte bogată, / Cine pe ea n-ar da viaţa lui toată?" – e una a nostalgiei, iar nu a fericirii. Fericirea erotică eminesciană nu este una prezentă (cuplul este, de cele mai multe ori, incomplet), ci regăsită pe firul amintirii, plasată în viitor (sau în vis, aici): „Şi surâzând vom *adormi*...". „Toţi visăm...aşa începe. Ca într-un vis..."[23] Eliade spunea că „somnul este aproape o stare pre-natală, embrionară, în care viaţa nu era despărţită de conştiinţă, în care nu există libertate, păcat, dramă" – situarea în starea de somn înseamnă şi o regresiune a fiinţei către originar, o lepădare de contingent, de eul fenomenal; visul prelungeşte existenţa trează a eroilor. Caracterul de proiecţie în viitor al visului din *Sara pe deal* plasează protagoniştii într-o altă ordine de lucruri. „Visul îi scoate din disciplina logică a percepţiei realului, ca o modalitate de integrare calmă, senină, într-o lume de armonioasă unitate. […] Un astfel de vis înseamnă o enormă sete de linişte, de reintegrare în ritmurile naturii pierdute."[24]

La trecerea serii înspre noapte, când cosmicul şi telurricul se întrepătrund, „noaptea bogată" ar corespunde iubirii dintre Orfeu şi Euridice, care alcătuiesc fiinţa androgină, atemporală, reintegrată naturii. Iubirea rămâne puterea care creează şi leagă elementele lumii sensibile, unde cele ale pământului şi ale cerului se întâlnesc.

Structura imaginii din *Sara pe deal* e reductibilă la un arhetip mitic; poemul e încorporat în modelul cosmologic platonician.[25] Şi, de asemenea, poate fi încadrabil spaţiului mioritic. Găsim aici atmosfera specifică spaţiului mioritic, înalt şi indefinit ondulat (suişurile şi coborâşurile fiinţei), cu nesfârşite dealuri şi văi – regăsindu-se sub formă de „linie ondolantă" la Eminescu. E un destin ce se împlineşte în acest orizont spaţial: românul se naşte pe plai – *naşterea fiinţei*[26], trăieşte pe plai – *desăvârşirea fiinţei* – şi moare pe plai – *săvârşirea fiinţei*.

[22] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 73.
[23] M. Eliade, *La ţigănci*, în *Proză fantastică. Secretul doctorului Honigberger*, vol. II, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1991, p. 205.
[24] Zoe Dumitrescu Buşulenga, *op.cit*., p. 226-227.
[25] cf. Ioana Em. Petrescu, *op. cit*.
[26] cf. L. Blaga, *Spaţiul mioritic*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

Cele două planuri – teluric şi cosmic – re-fac legătura între cer şi pământ. Ca o perpetuă întâlnire dintre lumi. Urmărind dispunerea versurilor, observăm că acestea se pliază pe curba deal-vale, într-un permanent echilibru. Sensul ascensional al versurilor este urmat de o „coborâre", pentru a se redirecționa apoi înspre „înălțimi". Pentru a ilustra această dispunere sub forma unor „modulații mioritice", am constituit tiparul, folosind ca model primele trei strofe ale poeziei, celelalte urmând acelaşi parcurs. Am evidențiat, de asemenea, cuvintele cheie care îndreptățesc dispunerea „pe deal" sau „în vale" a versurilor. Alternanța teluric–cosmic se traduce aici prin contiguitate. Contiguitatea devine, dealtfel, principiu poetic la romantici, iar la Eminescu este prezentă în poezia naturii şi a iubirii, dar şi în poemul *Luceafărul*. Spre deosebire de romantici, poezia modernă va tinde spre simultaneitate.

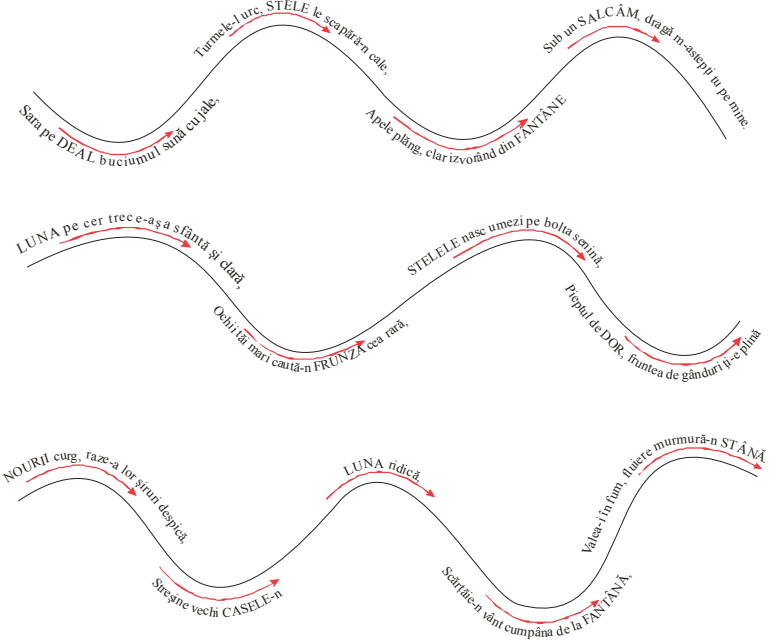

Poezia transmite, prin lucrarea ei, care este vorbire. Iar cuvântul – realitate mereu schimbătoare, dar durabilă, e o individualitate. În tiparele cuvintelor vremea rămâne. Pentru că „vremea nu e timpul, ci rememorarea stărilor pierdute."[27]

Prezentul (ca timp verbal) – în patru strofe şi jumătate din cele şase ale poeziei – e un fel de prezent continuu, de prezent etern, ducând cu el dorința de permanență, de durată a iubirii, dar şi de veşnicie a naturii. Iubirea şi natura se vor conjugate la timpul prezent, în lirica eminesciană. Mai apoi, prezentul se continuă într-un viitor prezumtiv însă: „Ah! În curând satul în vale-amuțeşte, / Ah! În curând pasu-mi spre tine grăbeşte, / Lângă salcâm sta-vom noi noaptea întreagă / Ore întregi spune-ți-voi cât îmi eşti dragă" – versuri ce sunt expresia unei tensiuni afective maxime, concentrate într-o sintaxă poetică marcată de inversiuni. Cele două exclamații („Ah! în curând satul în vale-amuțeşte. / Ah! în curând pasu-mi spre tine grăbeşte") anunță graba îndrăgostitului,

[27] Marin Tarangul, *Intrarea în infinit sau dimensiunea Eminescu*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, p. 140.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

neliniştea şi nerăbdarea sa. Două verbe la prezent[28], antitetice, realizează o anumită anulare a proiecției iubirii („sta-vom", „spune-ți-voi"); astfel, clipa se opreşte şi devine durată.

Stilistic, poezia se caracterizează printr-o limpezime clasică obținută prin întrebuințarea unui număr redus de mijloace artistice: personificarea („stele le scapără-n cale", „buciumul sună cu jale", „apele plâng" etc.), inversiunile („sta-vom", „spune-ți-voi" – topică inversată), şi epitetele („sfântă", „clară", „umezi", „înaltul", „vechiul" din „înaltul / Vechiul salcâm" etc). Acestea din urmă sunt distribuite inegal – şase epitete, în trei versuri din strofa a doua, încercându-se astfel o configurare mai precisă a celor două planuri: natura (planul obiectiv) şi iubirea (planul subiectiv), transfigurată aici prin „ochii mari", „pieptul de dor" şi „fruntea" plină de gânduri a iubitei.

Lirica – formă de comunicare ce face apel la funcția poetică a limbajului[29], îmbină semnificația expresiei cu muzicalitatea versurilor. Cuvântul în poezie nu evocă, nu numeşte o viziune materială, el creează o sugestie, o atmosferă. Trebuie să vedem viața limbajului, întrucât lexicul devine material de lucru, nucleu al comunicării poetice – semantic, sintactic, fonetic, ritmic. Versurile sunt dispuse în catrene, iar muzicalitatea lor e conferită şi de majoritatea cuvintelor de origine latină şi de substratul popular: „sara", „împle", „urc", din versul „Turmele-l urc", sunt forme fonetice specifice limbii vorbite. Preferința pentru *osteniți* în loc de *obosiți*, *fântâne* sau *caută* din „ochii...caută-n frunza cea rară", măreşte şi ea gradul de expresivitate. Măsura metrică de 12 silabe e plasată într-o schemă de ritmuri oarecum atipică: un coriamb, cezură, doi dactili şi un troheu. Puterea expresivă a cuvântului, vibrația lui lirică rezidă şi în aceste armonii de care poezia este locuită.

Prin modularea cuvântului, limba e privită sub aspectul creativității. În limbă căutăm semnele unui stil poetic,[30] pentru că limba condiționează poezia, iar poezia ne dezvăluie valoarea expresivă a acesteia. Şi pentru că la Eminescu problemele de limbă rămân „punct fundamental al artei sale"[31], vom încerca o configurare a tipologiei structurilor determinative ale numelui în poezia *Sara pe deal*[32].

---

[28] „Verbele sunt memoria substantivelor […] verbele însă nu au memorie, pentru că ele sunt însăşi memoria" – N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990, p. 308.

[29] „Scriitura poetică este un limbaj în limbaj" (Svetlana Paleologu-Matta, *Jurnal hermeneutic,* Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997, p. 35).

[30] „Este *stil* superba concizie a limbajului plastic şi extatic; […] este *stil* […] pietrificarea devenirii; […] este *stil* acea surprindere a substanței magice a realității, suspendate între adevăr şi vis, într-un soi de nemişcare extatică: comunicându-ne *fiorul* ei, într-un limbaj plastic şi impalpabil, în ritmuri uşoare de cadențe şi figuri. Este *stil* acea contopire a propriei vieți afective cu tresărirea insesizabilă a firului de iarbă, a aripii, a norului: lucruri care au un veac, sau un an, sau o oră, dar pe care el le prinde în plasa aceluiaşi timp muzical, acum fugitiv şi uşor […], acum suspendat în pauze fermecate, acum atras în vâltoarea cercului, a vârtejului, într-o spirală ce se prăbuşeşte spre abis. Pentru că aceasta este, pentru noi, expresia cea mai înaltă a stilului eminescian: căreia nici o analiză filologică […] nu va putea vreodată să îi surprindă taina şi să ne comunice farmecul lui dulce, prețioasa lui *vrajă*." (Rosa del Conte, *Eminescu sau despre absolut,* Cluj, Editura Dacia, 1990, p. 379).

[31] A. Rosetti, *Limba poeziilor lui Eminescu,* Bucureşti, ESPLA, 1956, p. 5.

[32] Eminescu creează „*lanțuri* epitetice, cu câte două, trei sau chiar patru *verigi*" (G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timişoara, Editura Facla, 1975, p. 112).

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

Construcţii nominale monomembre vs. bi- / trimembre		**Universalii semantice**
cu determinant adjectival		
frunza *cea rară*	sub *înaltul, vechiul* salcâm	[+vegetal (terestru)]
pe bolta *senină*	viaţa *lui toată*	[+cosmic/uman]
clopotul *vechi*		[+instrumental(melos)]
noaptea *întreagă*		[+temporalitate]
ore *întregi*		[+temporalitate]
astfel de noapte *bogată*		[+temporalitate]
sufletul *meu*		[+uman]
cu determinant substantival		
cumpăna *de la fântână*		[+instrumental(melos)]
oameni cu *coasa*-n *spinare*		[+uman]
cu determinant pronominal		
a lor şiruri (despică)		[+verticalitate/cosmic]
cu glasul *lui*		[+uman]
cu determinant pronominal / dativ posesiv		
Ne-om răzima capetele; pasu-*mi*		[+uman]
cu element predicativ suplimentar		
buciumul sună *cu jale*	luna [...] trece-*aşa sfântă şi clară*	[+instrumental(melos)]
şi *osteniţi* oameni[...] vin		[+uman]
stelele nasc *umezi*		[+cosmic]
Apele plâng, clar *izvorând* din fântâne		[+terestru / cosmic]
surâzând [noi] vom adormi		[+uman]

Planul sintactic este redat prin materializarea construcţiilor nominale, semnificaţii ale universaliilor semantice consemnând paradigma stilistică desemnată prin „cosmic" vs „uman". În imaginarul poetic, se remarcă prezenţa „clopotelor", a „fluierului" şi a „buciumului" ca „instrumente" ale contiguităţii (vezi tabelul).

La Eminescu, verbul e subjugat substantivului: „*fluiere* murmură-n stână"; de aici, descriptivul romantic – spaţiu al confesiunilor.

Cuvintele, la Eminescu, nu s-au perimat lingvistic pentru că „structura lor a atras cu precădere un fond primordial şi etern".[33] „Ele nu pot îmbătrâni, au o natură eternă pentru că ele nu au timp.[…] *Locul* petrecerii cuvântului e trecător, nu cuvântul"[34]. Ca şi oamenii, cuvintele îşi au propriul destin; în funcţie de limba în care se nasc, în funcţie de cei care le mânuiesc. Eminescu nu mânuieşte cuvinte, ci explorează potenţialităţi ale limbajului. Pentru că „îndărătul magiei cuvântului său se află un act demiurgic, ce are uşurinţa şi graţia gestului creator al lui Dumnezeu."[35]

[33] N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990, p. 357.
[34] N. Stănescu, *op. cit*., p. 493.
[35] Rosa del Conte, *Eminescu sau despre absolut*, Cluj, Editura Dacia, 1990, p. 373.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)

Puterea expresivă a cuvântului, vibrația lui lirică a înnobilat creația eminesciană şi de aici, limba românească literară. Procesul de formare a operei poetice eminesciene „se desăvârşeşte o dată cu progresul expresiei lingvistice. Căci procesul creației poetice implică creşterea laolaltă a fondului (conținutul de idei) şi formei respective, adică a materialului de limbă."[36] Afirmația lui D. Caracostea, conform căreia „limba condiționează poezia" iar „structura limbii condiționează expresia poetică", este întemeiată. D. Caracostea este cel care introduce termenul de *estem*, conceput ca fiind factorul ce marchează „virtualitățile expresive ale limbii", astfel că limba este privită ca valoare. „La Eminescu, criteriul de folosire a cuvintelor nu se călăuzeşte numai după intrinseca lor valoare *materială*, ci şi după valoarea lor *funcțională*."[37] Este ceea ce am încercat să demonstrăm aici.

Îi datorăm lui Eminescu acele „margini şi nemargini ale limbii" în care cuvintele se caută şi se găsesc mereu proaspete, mereu vii. Eminescu „a mutat înlănțuirea noțiunilor simple […] într-o sintaxă ce ne cucereşte timpanul de aramă, ce ne sporeşte cu linişte şi cu visare grăbita bătaie a inimii. Şi a lacrimilor lucrurilor."[38]

Nu ştim dacă încercarea noastră ne sporeşte cu linişte sau cu nelinişte, ştim însă de la Eminescu, că „adevăr pe adevăr nu exclude". Şi pentru că tot ce e adânc scapă priceperii obişnuite, o interpretare se constituie doar într-o încercare. Aşa că lăsăm gândul să se închidă aici, nu fără a spune că întrebându-ne, încercând să aflăm răspunsuri, „sporim nesfârşirea c-un cântec, c-o taină" (L. Blaga). Şi credem, prin urmare, că poate, valoarea unei metode constă tocmai în a găsi, în spatele fiecărui răspuns, câte o întrebare. Încă o întrebare!

Eminescu or Notes on the Transformation of the Word. Lyrical Excurse

Sara pe deal

The proposed aim of this paper is to recover the poetical meaning and the meaning of words, in the perspective of Eminescu's poem *Sara pe deal*, in the sublime attempt of fixing the Romanian language through the language of poetry. Within the literary discourse, the expressive "modulations" of word take the shape of "faces" or innovative attitudes, a proof of the dynamics of poetical language.

As a complex and perfect linguistic document, the poetry of Eminescu gives us poetical phrases and images both on the "physiognomy" of the word – consistency (long or short), constitution, concrete or abstract aspect, intensity and expressivity, and on the affective or intellectual nature of the word as a poetical vehicle.

From the point of view of stylistics and semantics, we are attempting to re-configure poetical meanings that make up the poetical discourse in the poem *Sara pe deal* by Mihai Eminescu.

This attempt is performed being aware of the fact that "both the humblest reader and the most subtle critic will always reveal new things, sounds and vibrations yet to be discovered, since for this kind of discoveries require, first of all, a personal sensibility which is only common to a limited number of privileged persons" (Iorgu Iordan).

[36] A. Rosetti, *Limba poeziilor lui Eminescu,* Bucureşti, ESPLA, 1956, p. 5.
[37] E. Papu, *Din clasicii noştri,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1977, p. 119.
[38] N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990, p. 231.

BDD-V2411 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 03:58:42 UTC)